

ARHIVE DIGITALE DESCHISE ÎN BIBLIOTECILE UNIVERSITARE: ASPECTE LEGALE ȘI DE CONȚINUT

Natalia CHERADI, Ana GUDIMA
Academia de Studii Economice a Moldovei

Biblioteca universitară, prin colecțiile sale tradiționale și digitale, sprijină realizarea obiectivelor privind asigurarea pregătirii superioare și a dezvoltării cercetării științifice în diverse domenii. Cu amplificarea mișcării internaționale a Accesului Deschis - Open Access (OA) la cunoștințe științifice, bibliotecile universitare au misiunea de a constitui depozite digitale instituționale și de a asigura metadate de calitate, securitatea și stabilitatea materialelor publicate.

Principalul motiv pentru care universitățile trebuie să creeze arhive instituționale este sporirea vizibilității și impactului cercetărilor reali-

zate. Nevoia de dezvoltare a arhivelor digitale deschise ca cea mai eficientă modalitate de a conserva potențialul intelectual al țării: trebuie să fie recunoscută ca un obiectiv prioritar la nivel național. Autorii sunt dispuși să arhiveze materialele, dar ar putea avea nevoie de educație și informare privind publicarea în Accesul Deschis.

Pentru a edita materialele în arhivele digitale deschise și a le face cunoscute publicului larg, trebuie respectate o serie de prevederi legislative privind drepturile de proprietate intelectuală. Constituția RM garantează protecția dreptului de autor și libertatea creației artistice, literare și științifice. Codul cu privire la știință și inovare ai Republicii Moldova, nr.259 din 15.07.2004 reglementează politica de stat în domeniul științei și inovării, inclusiv protecția proprietății intelectuale [1]. Dreptul de autor a fost reglementat și prin acte legislative. Astfel, vorbim despre lucrări ce intră sub incidența Legii nr.139 din 02.07.2010 privind dreptul de autor și drepturile conexe, de opere care se află în Domeniul Public și de cele ale căror deținători de drepturi nu sunt identificați (opere orfane) [3].

Comisia Europeană, în vederea armonizării legislațiilor fiecărei țări-membru, a adoptat câteva acte legislative: „Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind durata de protecție a dreptului de autor și a anumitor drepturi conexe (2006/116/CE)” [2] și „Recomandarea Comisiei 2011/711/EU privind digitizarea și accesibilitatea online a materialului cultural și conservarea digitală” [4].

Deoarece drepturile de autor constituie o problemă dificilă, orice proiect de digitizare trebuie să stabilească, la primă etapă, statutul de Copyright al documentelor care urmează a fi oferite online publicului. Astfel de probleme apar în constituirea și dezvoltarea repozitoriilor instituționale, și aici este nevoie de clarificarea aspectelor legale privind transmiterea drepturilor pentru gestiunea colectivă a patrimoniului științific și cultural în mediul online. Este necesar a studia cadrul normativ al universităților pentru a iniția corect procedura de implementare a Accesului Deschis la informația științifică, a conlucra cu responsabilii de activitatea științifică pentru a stabili cerințele legale care trebuie îndeplinite.

Politicile instituționale ale universităților privind Accesul Deschis se înregistrează în formă de mandat instituțional în registrul

ROARMAP (Registry of Open Access Repositories Mandatory Archiving Policies), care autorizează Accesul Deschis la rezultatele cercetărilor științifice, realizate din fonduri publice [5]. În conformitate cu normele elaborate de universități, este asigurată integritatea și identitatea textului autorului din versiunea tipărită, atunci când materialul intră într-o arhivă electronică. În afară de politică, este elaborat și regulamentul arhivei instituționale deschise, care definește Repozitoriul instituțional, determină scopurile, principiile creării, reglementează relația cu autorii articolelor științifice, identifică tipurile de materiale, stabilește ordinea plasării publicațiilor, formulează regulile de utilizare.

Permisiunea acordată de către autori reprezintă o licență, neexclusivă, irevocabilă, care exercită toate drepturile în conformitate cu drepturile de autor, ea permite distribuirea în Acces Deschis a materialelor publicate cu condiția că acestea nu vor fi utilizate cu scopul de a obține profit. Deschiderea accesului la textul integral este în competența autorului. Drepturile morale ale autorului nu sunt alienabile și se păstrează după autor, indiferent de metoda de publicare. Autorul își exercită dreptul exclusiv la publicație prin luarea în mod voluntar a deciziei privind prezentarea publicației sale pe Internet. Accesul Deschis este încurajat, dar nu și obligatoriu. Software-ul depozitelor permite autorilor să facă o alegere între accesul deschis (Open Access-OA) sau accesul restricționat (Restricted Access-RA).

Schimbările pozitive privind vizibilitatea cercetărilor pot fi realizate cu crearea depozitului digital instituțional. Topul arhivelor instituționale în lume poate fi analizat pe site-ul The Ranking Web of World repositories [6]. Implicarea bibliotecilor în promovarea repozitoriilor și asistența cercetătorilor pentru autoarhivare sporește procesul de creare a depozitelor digitale instituționale, dar este insuficient fără sprijinul administrațiilor instituțiilor.

Pentru dezvoltarea autoarhivării în țara noastră este oportună ideea susținătorilor OA, care propun autorilor, încheind contracte cu editori, să nu le transmită dreptul de autor, oferindu-le licența nonexclusivă de publicare - atunci nu vor exista obstacole juridice pentru publicare în arhive digitale. Această abordare este în concordanță cu interesele actuale ale comunității științifice.

Gestionarea procedurilor de arhivare ține de depunerea textului

integral al preprinturilor și postprinturilor pentru publicare în arhive, ceea ce va contribui la creșterea utilității rezultatelor de cercetare [7].

Este evident că majoritatea revistelor internaționale permit depunerea lucrărilor în arhivele digitale deschise. Însă sunt cercetători și editori care impun o perioadă de „embargo” pentru acces la publicații. Depozite fie de Acces Deschis (OA) sau de Acces închis (CAI) sunt aspecte care vor trebui să fie luate în considerare la stabilirea celei mai adecvate soluții privind natura instituțională a producției academice din Republica Moldova.

Implementarea tehnologiei inovatoare de arhivare digitală deschisă în Republica Moldova va oferi noi posibilități de evaluare pentru Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare (CNAA) pe baza de „măsurători”, sau a altor standarde pentru îmbunătățirea calității de investigare și integrare eficientă a cercetătorilor din Moldova în comunitățile internaționale științifice și educaționale. Fiind creat depozitul instituțional, va aborda o nevoie reală exprimată de învățământul superior din Republica Moldova, de conducerile instituțiilor implicate în evaluarea rezultatelor producției naționale de cercetare și punerea acestora la dispoziția comunității naționale și globale.

Bibliotecile implementează strategiile și modelele Accesului Deschis și promovează activ beneficiile arhivării electronice în rândul cercetătorilor ca un imperativ al timpului și o nouă cale de acces și utilizare a conținutului digital. Accesul Deschis oferă bibliotecilor universitare oportunități mai bune de dezvoltare a suportului informațional pentru educație și cercetare științifică, de asigurare a calității resurselor electronice. Bibliotecile participă activ la crearea și menținerea arhivelor electronice deschise și promovează noile modele de comunicare științifică în cadrul comunității academice.

Referințe:

1. Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova. în: *Monitorul Oficial*, 2004, nr.125-129.
2. *Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind durata de protecție a dreptului de autor și a anumitor drepturi conexe (2006/116/CE)*. [Accesat 26.05.2016]. Disponibil: <http://www.orda.ro/fisiere/directive/Directiva%202011-77-UE.pdf>.
3. Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe nr.139 din 02.07.2010. în: *Monitorul Oficial*, nr.191-193.
4. *Recomandarea Comisiei 2011/711/EU privind digitizarea și accesibilitatea*

tea online a materialului cultural și conservarea digitală [Accesat 25.05.2016]. Disponibil: <http://www.infoeuropa.md/cultura/recomandarea-comisiei-2011-71-l-eu>.

5. *ROARMAP: Registry of Open Access Repositories Mandatory Archiving Policies* [Accesat 21.05.2016]. Disponibil: <http://roarmap.eprints.org/>
6. *The Ranking Web of World repositories* [Accesat 26.05.2016]. Disponibil: <http://repositories.webometrics.info/toprep.asp>
7. ȚURCAN, N. *Comunicarea științifică în contextul Accesului Deschis la informație*. Chișinău: CEP USM, 2012. 324 p. ISBN 978-9975-71-253-8.